

YAYIN TANITIM

Serkan ŞEN, *Körüm Bitig – Eski Uygurca Fal Kitabı*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2017, 168s.

Arş. Gör. Abdullah MERT*

Eski Uygur Türkçesiyle yazılan metinlerin büyük bir kısmı dinî mahiyetli çeviri eserlerdir. Bunların önemli bölümü Budist öğretileri içerir. Bunun yanında Buda rahiplerinin gündelik yaşantılarına ve Budizm'in felsefi içeriğine dair eserler de vücuda getirilmiştir. Bu dönemde Budizm dışında Manihaizm ve Süryanî Hristiyanlığına ait eserlerin de tercüme edildiği görülmektedir. Mahiyetleri itibarıyla bu tür dinî eserlerde eski Türk kültürünün izlerini bulmak zordur. Ancak din dışı konularda yazılan eserler dönemin sosyal yaşamı ve kültürü hakkında eşsiz bilgiler sunabilmektedir. Eski Türkçede din dışı konuları içeren eserler arasında fal metinlerinin önemli bir yeri vardır. Bu metinlerin bilinen en eskisi *Irk Bitig*'dir. İnsanoğlu eskiden beri devamlı geleceği merak etmiş ve geleceğini yorumlayabilmek için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Gelecek hakkında tahmin yürütme vasıtalarından biri de faldır. Eski Türkler, organ seğirmelerini, rüyaları, saç ve tırnakların kesimini, haftanın günlerini vb. fal bakma aracı olarak kullanmışlardır. Türkler gelecekte haber veren kimselelere büyük saygı beslemişlerdir. Eski Türklerde bu kişilere kam adı verilmiştir. Bugün dahi çeşitli dinî grupların önderleri gelecekte haber verdiğini iddia ederek takipçilerinin saygısını kazanabilmektedir.

Doç. Dr. Serkan ŞEN'in yayına hazırladığı Çince bir fal metninden uyarılma olan *Körüm Bitig* adlı eser, ilk olarak *Türkische Turfan-Texte* serisinin birinci cildi olarak 1929 yılında W. Bang ve A. V. Gabain tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca R. Rahmeti Arat da *Eski Türk Şiiri* adlı kitabında söz konusu fal kitabına ait yazmaları ele almıştır. *Körüm Bitig*'in ilk yayımından bu yana yaklaşık bir asır

* Necmettin Erbakan Üni. Sosyal ve Beşerî Bilimler Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl.
amert@konya.edu.tr

geçmiş, bu süre zarfında Eski Türkçe çalışmaları bir hayli ilerlemiştir. Şüphesiz, yeni bilgiler ışığında metnin tekrar ele alınıp yayınlanması olması Türkoloji'ye katkı sağlayacaktır.

Kitabın kapak tasarımı yazmada fal bakmaya yarayan 14 adet işaretin kare kutucuk şeklinde dizilmesiyle oluşturulmuştur. Bu kare kutucukların ortasında her faldan önce dile getirilen “ırk kelser” kalıp ifadesi yer almıştır. Bu şekilde kitap kapağı ile yazmanın içeriği hakkında alaka kurulmuştur.

Çalışma; 1. Giriş (s. 11-37), 2. Tıpkıbasım, harf çevrimi, yazı çevrimi ve tercüme (s. 38-105), 3. Açıklamalar (s. 106-132), 4. Dizin (s. 133-166) bölümlerinden meydana gelmiştir.

Giriş bölümünde, Eski Uygur Türkçesine ait olan eserin *I Ching** adlı Çince bir fal metninin çevirisi olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Söz konusu Çince eserde, *kua* denilen 64 adet heksagram¹ (altılı çizgi) bulunmasına rağmen *Körüm Bitig*'in eldeki fragmanlarında *ırk* adı verilen 14 adet falın yer aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Çince yazma ile *Körüm Bitig*'in içerik ve falların sıralanışı bakımından herhangi bir benzerlik göstermediği, yalnızca fal işaretleri (Çince metinde heksagram çizgileri aşağıdan yukarı doğru; Uygurca yazmada soldan sağa doğru) ve fal yorumlarının isimlerinin benzerlik gösterdiği belirtilmiştir. Bu açıdan *Körüm Bitig*'in çeviri bir eser olmasından öte, telif özelliği gösteren orijinal bir eser olarak nitelendirilebileceği ifade edilmiştir.

Körüm Bitig'e ait 17 fragman bulunmaktadır. *I Ching*'in almış dört heksagramdan meydana geldiği ve *Körüm Bitig*'de bunlardan yalnız on dördünün bulunduğu göz önüne alındığında elimize ulaşamayan kayıp fragmanların olduğu söylenebilir. Eldeki fragmanlarda eserin ismi yer almamaktadır. *Körüm Bitig* adının söz konusu metne yakın bir dönemde kaleme alınmış olan Eski Uygurca bir eserde *körüm bitiglerin aç a ırkların sunların saça* “Fal kitaplarını açarak fallarını saçarak...” (s. 11) şeklinde yer aldığı belirtilmiştir ve bu ifadeden hareketle o dönemde fal kitaplarına *Körüm Bitig* denildiği göz önünde bulundurularak söz konusu çalışmaya da *Körüm Bitig* adı konulduğu belirtilmiştir. Giriş bölümünde ayrıca yazmanın yazılış tarihi, nüshaları, bu nüshaların hangi belgelerden oluştuğu

gibi bilgilerin yanında eserin ses, şekil özellikleri ve söz varlığı hakkında kısa açıklamalar yapılmıştır.

Metinde yer alan falların isimleri şöyledir: 1. *Tuşuşmak* “Karşılaşmak (s. 41-45), 2. *Süü sülemek* “Asker yollamak” (s. 45-49), 3. *Tag* “Dağ” (s. 49-51), 4. *Koramak* “Zarara uğramak” (s. 51-55), 5. *Arka bürmek* “Destek vermek” (s. 55-59), 6. *Sevinmek* “Sevinmek” (s. 59-65), 7. *Tering kudug* “Derin kuyu” (s. 65-67), 8. *Utru kelmek* “Karşı gelmek” (s. 67-73), 9. *Ëyin kelmek* “Uygun gelmek” (s. 73-81), 10. *Kiçig iğitmek* “Küçük yetiştirmek” (s. 81-85), 11. *Kün yaruki* “Güneş ışığı” (s. 85-91), 12. *Kişi birikmek* “İnsan birikmek” (s. 91-99), 13. *İğitmek* “Yetişmek” (s. 99-105), 14. *Ulug münükmek* “Büyük kusur işlemek” (s. 105).

Yazmada yer alan *Süü sülemek* adlı falın Eski Türkçedeki biçimi ve Türkiye Türkçesi aktarması şöyledir:

- (033) 7. (...) ||||| birök süü sülemek atl(ı)g ırk kelser
 (034) 8. savın inçe ayur . süü süleser yer telinür.
 (035) b[è]ş y(è)g(i)rmi
 (036) 1. kişi sözleser sav alkinur . yol azsar ev tapmaz
 (037) 2. kişi yangılsar iş bütmez . öz kértüngen b(e)k
 (038) 3. tutgıl . ötüg savka yorıma ügüz ertgeli
 (039) 4. ugrating işing bütmez . beg bolgalı kılntıng
 (040) 5. y(a)rılıng yorımaz . kılmış işing yağılıg söz-
 (041) 6. lemiş savıng tödüşlüg yek içgek egirür
 (042) 7. yağı yavlak altayur kün t(e)ngri kölünti çerigi<n>g
 (043) 1. üze ay t(e)ngri batdı kutung üze öz kértüngen-
 (044) 2. ke mangıl . kentü köngülünge b(e)k tutgıl . etöz-
 (045) 3. üngin küzedser s(e)n kelen keyik müyüzi teg
 (046) 4. atıng küüng kötr(ü)lüngey . (...).

Aktarma

33 (...) Şayet “Asker Sevk Etmek” adlı fal gelse **34** sözünü şöyle söyler: Asker sevketsen yer delinir. **35** On Beş (Numaralı Yazma) **36** Kişi söylesen söz tükenir. Yolu şaşsa ev bulunmaz. **37** Kişi yanılma işi bitmez. Kendi doğruna sıkı **38** sarıl. Rica sözüne göre hareket etme. Nehir geçmek için **39** niyetlendin, işin bitmez. Bey olmak üzere hazırlandın, **40** emrin tutulmaz. Gerçekleştirdiğin iş hasetli, söy- **41** lediğin söz çekişmelidir. Şeytanlar₂ etrafını kuşatır. **42** Düşmanlar₂ aldattır.

Mübarek güneş gölge yaptı, askerini... **43** ...üzerine. Mübarek ay battı saadetin üzerine. Öz doğru- **44** na inan. Kendi gönlünü muhkem tut. Beden- **45** ini gözetirsen gergedan boynuzu gibi **46** şöhretin artacak. (...).

Tıpkıbasım, harf çevrimi, yazı çevrimi ve tercüme bölümünde aynı yerde kitabın sol taraftaki sayfalarında yazmanın tıpkıbasımları ve harf çevrimi (transliterasyon) yer alırken sağ taraftaki sayfalarında yazı çevrimi (transkripsiyon) ve tercüme yer almaktadır. Tercih edilen bu yöntem metnin yazmadan takip edilmesini kolaylaştırmıştır. Çalışmada yer alan fal metni 258 satırdan meydana gelmiştir.

Açıklamalar bölümünde önceki okumalardan farklı değerlendirilen veya anlamlandırılan sözcükler, sözcük grubuları ve cümleler ele alınmış, 66 tane açıklama yazılmıştır.

Dizin bölümünde eserde bulunan sözcüklerin geçtiği yerler ve bağlamsal sözlük yer almaktadır. *Körüm Bitig*'in söz varlığındaki Türkçelik oranı oldukça dikkat çekicidir. Yazar, bu durumu şu tablo ile özetlemiştir:

Dil	Madde başı sayısı	Oran
Türkçe	561	% 98.4
Çince	5	% 0.9
Sanskritçe	3	% 0.5
Toharca	1	% 0.2
	570	% 100

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi eserin çok temiz bir Türkçe ile kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eserin edebî yönünü öne çıkaran ikilemeler ve deyimler ile Eski Türkçe içinde eseri özel kılan hapaklar çalışmada ayrı başlıklar halinde örneklendirilmiştir.

Eski Uygur Türkçesiyle yazılmış eserlerin Türkiye Türkolojisine mensup araştırmacılar tarafından ele alınıp yayınlanması oldukça önemlidir. Bu yayınlar söz konusu metinlerin Türk okuruna ve araştırmacılarına ulaşmasında önemli bir aşamadır.